

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СИНТАКСИСУ: ТЕОРЕТИКО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Анатолій Загнітко. Актуальні проблеми сучасного синтаксису: теоретико-кваліфікаційний аналіз.

Схарактеризовано найактуальніші синтаксичні теорії, з-поміж яких визначено основні напрями студіювань комунікативного й контенсивного, формального й семантичного, історичного й діяхронного, лексичного й когнітивного синтаксису. Встановлено особливості співвідношення номінативної і предикативної площин речення з простеженням напрямів вияву кожної з них; виявлено напрями сучасного тлумачення категорійних параметрів синтаксичних одиниць.

Ключові слова: синтаксис, контенсивний синтаксис, комунікативна структура речення, лексичний синтаксис, функційна перспектива речення.

Анатолій Загнітко. Актуальные проблемы современного синтаксиса: теоретико-квалификационный анализ.

Охарактеризовано актуальные синтаксические теории, из которых определены основные направления исследований коммуникативного и контенсивного, формального и семантического, исторического и диахронного, лексического и когнитивного синтаксиса. Установлены особенности соотношения номинативных и предикативных плоскостей предложения с прослеживанием направлений проявления каждой из них; выявлены направления современного толкования категориальных параметров синтаксических единиц.

Ключевые слова: синтаксис, контенсивный синтаксис, коммуникативная структура предложения, лексический синтаксис, функциональная перспектива предложения.

Anatoliy Zahnitko. Actual problems of modern syntax: theoretical and qualification analysis.

The most topical syntactic theory have been characterized, among them the main lines of communication and contensive studies, formal and semantic, historical and diachronic, lexical and cognitive syntax have been determined. The peculiarities of correlation of the nominative and predicative sentence planes with traceability of the disclosure each of them; the directions of modern interpretation of the categorical parameters of syntactic units have been identified.

Key words: syntax, contensive syntax, communicative structure of sentence, lexical syntax, functional perspective of sentence.

1. Вступні зауваги. Адекватне висвітлення актуальних питань сучасного синтаксису передбачає зосередження уваги, принаймні, на двох основних вимірах цієї проблеми – теоретичному й прикладному, хоча кожний з них має свої особливості, вони взаємопов'язані між собою і водночас взаємодоповнюють один одного. Для теорії сучасного синтаксису властива активна “вмонтованість” у загальнограматичний корпус проблем.

Мета аналізу полягає у встановленні основних постулатів у дослідженні синтаксичних явищ у сучасних синтаксичних теоріях і концепціях. Заявлена мета зумовлює необхідність вирішення відповідних **завдань**: 1) простежити основні підходи до розгляду синтаксичних явищ; 2) встановити закономірності кваліфікації і класифікації синтаксичних явищ у межах формального, комунікативного, рольового, лексичного синтаксису; 3) схарактеризувати найактуальніші виміри аналізу синтаксичних явищ. **Новизна** студіювання вмотивована напрацюванням загальної синтаксичної теорії з вирішенням у її рамках найактуальніших питань, а **теоретичне значення** простежуване в концептуальній кваліфікації різних синтаксичних теорій і встановленні спільного та відмінного в їхньому аналізі синтаксичних явищ. Практичне значення виконаного дослідження простежуване в можливостях застосування його результатів у сучасній вишівській практиці (викладанні синтаксису сучасної української мови та опрацюванні спеціальних курсів із сучасних граматичних теорій).

Та й більшість сучасних граматичних теорій у їхньому концептуально-проблемному обширі вмотивована синтаксичними напрацюваннями. Так, виділення тих чи тих граматичних підходів ґрунтується на напрямках вивчення форми й змісту мовних одиниць, встановленні будови й функціонування граматичних одиниць і категорій. Тому доцільною постає характеристика основних напрямів дослідження синтаксису в сучасних граматичних студіях, з-поміж яких значущими постають: 1) **формальний синтаксис** (вивчає синтаксичні форми, їхню будову, групування за правилами сполучення (форма слова і форма словосполучення – основні лінії формальної граматики); 2) **контенсивний синтаксис** (досліджує синтаксичні значення, їхню структуру; синтаксичні категорії,

засоби їхнього вираження; співвідношення синтаксичних значень і категорій з логічними й поняттєвими категоріями, у зв'язку з чим контенсивний синтаксис постає то як логічний синтаксис, то як психологічний синтаксис, то як семантичний синтаксис); 3) **статичний описовий (синхронний) синтаксис** (вивчає одиниці й категорії синтаксису в статистиці); 4) **динамічний (функційний) синтаксис** (досліджує потенційні функції мовних одиниць та категорії в їхньому функціонуванні в рамках одного сучасного стану середовища, розглядаючи в цьому разі мовні одиниці у взаємодії синтаксичних і лексичних одиниць мови в межах схематичного й реального контексту, в рамках того самого функційно-семантичного поля або у взаємодії таких полів); 5) **історичний (діахронний) синтаксис** (вивчає мову в діахронному аспекті); 6) **лексичний синтаксис** (досліджує особливості усіх лексичних елементів і встановлює закономірності їхньої синтаксичної поведінки). Проаналізовані та багато інших синтаксичних теорій розглядають мову в самій собі й тому постають лінгвоцентричними (абстрактно мовними). Водночас вони можуть бути одномовними, двомовними (зіставними), типологічними та універсальними. Їм протиставлені дослідження **мовленнєвого, комунікативного синтаксису**, що розглядають мовленнєве спілкування. Лінгвістичні теорії цього напрямку називають антропоцентричними.

Усі типи сучасного синтаксису: і лінгвоцентричні, і комунікативні – є суто теоретичними, тому що досліджують: 1) загальні властивості синтаксичного ладу мови; 2) спільні властивості мовленнєвої діяльності. Теоретичний синтаксис називають „загальним синтаксисом”, „науковим синтаксисом”. Йому протиставлений практичний синтаксис (навчальний, шкільний), що вивчає основні (базові, типові) властивості синтаксичного ладу конкретної мови та напрацьовує синтаксичні й семантико-синтаксичні правила як необхідну передумову й умову формування та вдосконалення мовленнєвої діяльності, усіх її різновидів.

2. Лексичний синтаксис: категорії та одиниці. Проблематика речення є в сучасному синтаксисі розвитком теоретичних напрацювань попередніх епох: 1) осмислення загального статусу речення в його співвідношенні із судженням з послідовним виявом тих категорій судження, що реалізуються в реченні, та визначення різновидів реченнєвих структур у їхній кореляції із судженням; 2) характеристика різновидів речення за особливостями їхньої корелятивності з основними логічними категоріями (за Аристотелем, їх десять); 3) вияв формальних типів структурування лексем у синтаксичні одиниці й диференціювання синтаксичних зв'язків на цій основі; 4) з'ясування напрямів і закономірностей „обростання” ситуативними завданнями і прагматичними настановами, внаслідок чого речення реалізується у висловленні; 5) діагностування семантичного навантаження й семантичної значущості того чи того члена у внутрішньореченнєвій структурі та багато інших. Активно опрацьовує проблеми лексичного синтаксису Ю. Адинцова [1], окремі з її тлумачень використано для характеристики основних одиниць та категорій цього напрямку.

Системний опис синтаксичних характеристик усіх лексичних елементів мови має назву лексичної граматики ‘Lexique-Grammaire’, у вужчому розумінні – лексичного синтаксису. Автором цієї теорії є французький лінгвіст Моріс Грос. Теорія М. Гроса [26, 27] ґрунтується на принципах трансформації З. Херріса і має за гіпотезу твердження: **значаща одиниця лексики – це просте речення, а не слово**. М. Грос та його послідовники диференціюють предикати на групи за спільними синтаксичними характеристиками. Так, лексична граMATика дієслів та інших предикативних елементів (прикметників, іменників та прислівників) побудована для французької та багатьох інших мов у вигляді таблиць, що містять інформацію про семантико-синтаксичні характеристики лексичних живих відповідних класів.

Основними поняттями лексичної граматики є поняття дієслова-підтримки ‘verbe support’ і поняття трансформації. Термін „трансформація” М. Грос, слідом за З. Херрісом, розуміє як усталений зв'язок еквівалентності між двома конструкціями мови. Трансформаційний зв'язок між двома дискурсами наявний тоді, коли вони мають однаковий зміст, але різну форму, кожен із них може бути перефразованим один одним. Трансформація виявляється зримо зміною форми [Harris 1952, p. 11]. Як трансформаційні відношення між фразами розглядаються також номіналізації, які вводять поняття дієслова-підтримки [28; 27]: *Прикордонники обшукали машину* = *Прикордонники зробили обшук машини*. Ці відношення найчастіше мають форму: $N_0 V N_1 = N_0 V_{sup} (Prép) Dét V_n N_2$ (де N_0 – це підмет, N_1 та N_2 – це додатки, V_{sup} – це дієслово-підтримка, V_n – це номіналізоване дієслово, $Dét$ – детермінант, символ „=” позначає синтаксичну трансформацію, *Prép* – прийменник). Предикативний іменник (віддієслівний іменник, відприкметниковий іменник, автономний) має власну схему

аргументів і виступає предикатом речення ‘*prédicat nominal*’, а дієслово-підтримка передає особу, число та час предиката, тобто актуалізує предикат, його роль зводиться до ролі службового слова, що наділене значенням. Ж. Жері-Шнейдер стверджує, що „жодне дієслово не є дієсловом підтримки за походженням, за межами іменних предикатів дієслово-підтримки мають повнозначне вживання. Дієслово-підтримка не існує як сутність, лише як лексична категорія, жодне дієслово не фігурує у словнику в рубриці “дієслово-підтримка” [25, с. 63]. Лексична граматики має формальний засіб розрізнення неоднакових вживань такого дієслова, говориться про трансформацію, під час якої дієслово-підтримка редукується, а лексичний інваріант лишається незмінним, втрачається тільки предикація. Редукція відбувається за допомогою означального речення, як це видно із перекладу французьких прикладів українською мовою, механізм редукції в обох мовах є подібним: *Luc a donné une réponse à cette question* ‘Люк дав відповідь на це питання’ ↔ *La réponse que Luc a donné à cette question* ‘Відповідь, яку Люк дав на це питання’ ↔ *La réponse de Luc à cette question* ‘Відповідь Люка на це питання’. Якщо редукція зумовлює втрату змісту, то це або предикативне дієслово або оператор (каузативне дієслово). Актуальним у цьому разі постає не тільки діагностування таких лексем, що спроможні виступати дієсловами-підтримками, але й укладання гранично вичерпних списків останніх, що охоплюють і суто мовленнєві практики, й узуальні практики. Такі практики зазвичай відбиті (регулярно або нерегулярно) у відповідних словниках.

Методологічні та теоретичні засади лексики-граматики, опрацьовані французькими лінгвістами, цілком прийнятні для аналізу дієслівно-іменного предиката у слов’янських мовах з послідовним виявом напрямів і закономірностей втрати автосемантичності дієсловом, пор.: *Хлопець добре працював веслами* → *Хлопець добре веслував*, але *У двадцять вісім років Микола уже командував полком* → *У двадцять вісім років Микола уже був полковим командиром*; *Професор Майя Всеволодова була керівником аспірантів* → *Професор Майя Всеволодова керувала аспірантами*.

У цьому розрізі важливим постає застосування концепції лексичного синтаксису для обґрунтування й поглиблення синтаксичної типології мов, адже остання має опертям універсальність логіко-семантичних відношень, що зреалізовані в реченні й словосполученні – за усього розмаїття граматичних форм та синтаксичних зв’язків. Синтаксична типологія речень ґрунтується на: а) формі присудка; б) формі синтаксичного зв’язку; в) логіко-семантичних відношеннях у реченні, але може бути суттєво доповнена встановленням стереотипних ознак поведінки дієслівних предикатів та їхніх аналогів.

3. Номінативність і предикативність речення. Речення як мовна одиниця виконує дві суттєві знакові функції: 1) предметно-називну, номінативну (номінативно-денотативну); 2) оцінно-настановну, предикативну. Загалом термінологічне тлумачення речення як предикативної одиниці наголошує основну рису, що відрізняє речення від слова й словосполучення, а кількість предикативних виявів у реченні виступає диференційною ознакою протиставлення **монопредикативні речення / поліпредикативні речення**. Будь-яка предикація ґрунтується на тій чи тій номінації як на власній речовій семантичній основі, в силу чого для кваліфікації речення суттєвою постає єдність номінативного й предикативного.

Суттєвою є також номінативна функція речення, тому що оптимальне номінативне значення речення (пропозитивна семантика) відбиває процесну ситуацію. Її компонентами є: 1) певна дія (процес); 2) лівобічний агент (аргумент / актант) дії – суб’єкт; 3) правобічний агент (аргумент / актант) дії – об’єкт; 4) умови й обставини її реалізації. Виділення будь-яких членів речення постає похідним його номінативного членування. У цьому розрізі актуальним є визначення переліку типових ситуацій з опертям на встановлену систематику. Вважають, „упізнати” ситуацію допомагають ті самі ролі й однакові відношення між ними, пор.: 1) *Спочатку рідним краєм середземноморського кедр були південні та східні гірські райони Середземномор’я і західні райони Гімалаїв*; 2) *Але уже у дев’ятнадцятому столітті ці дерева бачили на південному березі Криму, зокрема в районі Севастополя до Кара-Дага*; 3) *В останні роки ця дивовижна рослина появилася на Поділлі*; 4) *Крим не випадково став новою батьківщиною кедр*; 5) *Кішка була не єдиним мешканцем у нашій хаті*; 6) *На лиманах Азовського моря живуть чайки-альбіноси*. Найкоректніше ця ситуація відбита в останньому реченні – ізосемічна ізоморфна конструкція, що належить до класу буттєвих речень: усі інші речення легко трансформуються в буттєві: 1) *Спочатку кедр ріс у південних та східних гірських районах Середземномор’я і західних районах Гімалаїв*; 2) *Але уже у дев’ятнадцятому столітті він був на*

південному березі Криму, зокрема в районі Севастополя до Кара-Дага; 3) В останні роки кедр був на Поділлі; 4) У Криму не випадково прижився кедр; 5) Кішка була не єдиним мешканцем у нашій хаті; 6) На лиманах Азовського моря живуть чайки-альбіноси. В усіх цих реченнях відбита певна **типова подія**, або **типова ситуація з типовими для неї ролями**: 1) **протагоніст-екзисцієнс** – предмет (S) буття; 2) **фрагмент світу** – локум; 3) **відношення між ними** – буттєвість, місцезнаходження, а виконавці ролей у кожному реченні власні. Роль екзисцієнса виконують: (1) *середземноморський кедр*; (2) *ці дерева*; (3) *ця дивовижна рослина*; (4) *кедр*; (5) *кішка*; (6) *чайки-альбіноси*; роль локума: (1) *райони Середземномор'я і райони Гімалаїв*; (2) *на південному березі Криму*; (3) *на Поділлі*; (4) *У Криму*; (5) *у нашій хаті*; (6) *На лиманах Азовського моря*; роль предиката в цих реченнях є варіативною: (1) *ріс* (пор.: *бути, жити, мешкати* і под.); (2) *бачили*; (3) *появилася*; (4) *став батьківщиною*; (5) *мешканцем*; (6) *живуть* (за: [10, с. 122]). Такі компоненти типової пропозитивної ситуації легко можуть бути схарактеризовані через своє відношення один до одного, можуть додатково бути схарактеризовані через власні ознаки. Цей зміст ситуативних компонентів виступає основою традиційного вчення про члени речення.

Різноманітні студіювання словосполучень, особливостей їхньої семантики засвідчують, що з-поміж них наявні такі конструкції, що іменують пропозитивну ситуацію. До словосполучень повної номінативної сили належать розгорнуті субстантивні фрази: *політ льотчика над морем* ← *Льотчик летить над морем*; *квіти на балконі* ← *Квіти, що ростуть на балконі*; *читання бабусею казки дітям* ← *Бабуся читає казку дітям*. Актуальним виступає встановлення модельного ряду таких словосполучень повної номінативної сили та особливостей співвідношення з базовими реченнями [Городенська 1991]. Основний корпус таких розгорнутих субстантивних фраз становлять похідні (вторинні) словосполучення, за структурою вони належать або до простих (*дорога ліворуч*), складних (*малювання картини художником*), комбінованих (*догляд дитини + в лікарні*), тому важливим є визначення цілісного їхнього корпусу, функційно-стильового закріплення. Між реченнями та іменними словосполученнями певного номінативного типу наявні прямі перетворювальні відношення: речення як елемент парадигматики мови перетворюється в субстантивне словосполучення або „номіналізується”, втрачаючи процесно-предикативний характер. Синтаксична номіналізація, яка руйнує реченневу предикативність, зумовлює витворення словосполучень, використання яких зазвичай має анатомічно ізольований вид.

З номінативним аспектом речення пов'язане поняття предикації. Тривалий час предикацію витлумачували як вираження відношення висловлення до дійсності (О. Смирницький та ін.). У кваліфікації предикації слід враховувати два виміри змісту речення – номінативний і предикативний. Тому предикацією речення виступає віднесення номінативного змісту речення до дійсності.

Речення утворюється як послідовність повнозначних членів, що займають у ньому системно-визначені позиції. Такими «позиційними» членами простого речення виступають: підмет, присудок, додаток, обставина, означення, до яких прилягають ускладнювачі його структури – вставні члени, члени-звертання. Не менш складним постає статус вигука в реченнєвій структурі. Усі члени речення ієрархічно структуровані та співвіднесені так, що кожний з них або має лінійно визначальну роль, або певну модифікаційну роль. Кінцевим об'єктом є відбиття реченням ситуації, ситуаційної події. Підмет визначає присудок у тому сенсі, що встановлює особу предикації («особовий визначник» присудка), а присудок лівобічним потенціалом визначає підмет у тому сенсі, що виражає процесне ядро події предикації («процесно-подійним означувачем» підмета – акційним або статичним), на це ж спрямований додаток як предметний означувач дієслова-присудка. Найскладнішим постає статус обставини як непередметного означувача присудка / речення загалом (виражає певний узагальнений процес, внутрішньо притаманний події або привнесений з іншої події). Означення-атрибут виступає означувачем предметного члена речення. Щодо вставного елемента, то він завжди орієнтований на мовця і є модифікатором реченнєвого змісту – окреслює окремий пропозитивний план, умонтований у ситуативний вимір. Вигук емоційно орієнтований на мовця і стосується усього речення або його частини. Водночас зримою постає співвідносність емоційно навантаженого вигука зі змістом речення-висловлення, перетин їхнього функційного навантаження. Вигук не абсолютно довільний у його кореляції з пропозитивною семантикою, тому важливим виступає встановлення регулярного / нерегулярного співвідношення тих чи тих вигуків з відповідними пропозитивними моделями.

Парадигматичні властивості речення засвідчують наявність у ньому функцій різного гатунку, що мають опертям різний синтаксичний зміст. Функції першого типу – конструкційні, пов'язані з

розгортанням речення в повнозначну синтагматичну послідовність, що реалізує предметне найменування відображуваної в реченні ситуації. Функції іншого типу – предикативні, пов'язані зі встановленням відношення відбитої в реченні предметної ситуації до дійсності. Відповідно до двох різновидів функцій речення в синтаксичній парадигматиці мови варто розрізняти дві взаємно протиставлені системи парадигматичних рядів: 1) систему рядів конструктивних функцій речення; 2) систему рядів предикативних функцій речення.

Конструктивні ряди репрезентують формування речень різної лінійної складності: простих формально елементарних, простих формально неелементарних, злитих, складних, контекстно-ізолюваних і контекстно-пов'язаних у мовленнєвому ланцюгу та багатьох інших. По суті змісту конструктивних синтаксичних категорій тільки певна частина їхньої загальної сукупності виражається в кожному окремому реченні. Якщо речення просте, то в ньому відсутня реалізація особливих функційних значень складного – сурядності / підрядності предикативних частин і под. У простому дієслівно-особовому двоскладному реченні не виявляється безособовість, у таких реченнях не можуть виражатися значення іменного (біномінативного) речення (пор. кваліфікацію суб'єкта іменним предикатом: *Сестра – лікар* (ідентифікація); *Білка – лісна тварина* (класифікація); *Вовк – хижак* (характеризація) тощо). Одним із найважливіших завдань парадигматичного опису конструктивних категорій постає вияв з-поміж їхньої множинності такої сукупності, що постає спільною для всіх речень мови. Вияв обмеженого набору цих категорій зумовлює побудову елементарної дериваційної основи речення – **ядерного речення**.

На відміну від конструктивних категорій вияв предикативних категорій у структурі речення є обов'язковим і регулярним для будь-якого рівня складності речення та наявності / відсутності в ньому обов'язкових / необов'язкових членів речення. Це зумовлено комунікативною природою речення, що виражає обов'язкову й регулярну предикативну оцінку відображуваної ситуації дійсності. „У силу обов'язкового характеру повного категорійного відбиття предикативних функцій у кожному повноцінному реченні особливе зацікавлення викликає їхнє вивчення в реченнях елементарного повнозначного складу, тобто в таких реченнях, що складом своїх повнозначних членів не виходять за межі ядерних речень” [5, с. 125]. Актуальність їхнього вивчення вмотивована тим, що, виступаючи конструктивно елементарними, такого типу речення можуть виступати цілісними одиницями реального спілкування. А предикативні функції більш складних речень – простих формально неелементарних, складних (складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових) виявляються внаслідок поєднання і комбінації предикативних функцій певної суми елементарних речень на вищих рівнях синтаксису, пор.: *Це наша пристрасть стала поміж нами, нас розлучаючи назавсідди* (Є. Плужник) – предикативність (*Це наша пристрасть стала поміж нами*) + напівпредикативність (*нас розлучаючи назавсідди* = **Пристрасть розлучає нас назавсідди*); *Усі вишневі зацвіли садки – і цвіт пахучий падає на воду* (М. Рильський) – предикативність (*Усі вишневі зацвіли садки*) + предикативність (*Цвіт пахучий падає на воду*), де дві предикативності характеризують часово-сурядну асиметричність; *Той, хто не знає меж своїм бажанням, ніколи не стане гарним громадянином* (В. Сухомлинський) – предикативність (*Той ніколи не стане гарним громадянином*) + предикативність (*хто не знає меж своїм бажанням*), в якому дві предикативності виступають ієрархізованими та окреслюють субстанційно симетричні відношення між частинами і под.

Парадигматизація множинностей примарних (первинних) речень за категоріями предикативних функцій здійснюється через перетворення цієї множинності в опозиційний простір з диференційними ознаками, що відбивають узагальнені предикативні значення речення. Функційні значення предикативних відношень, що становлять основу встановлюваних категорій, виявляються в текстовому аналізі, здійснюваному з урахуванням сучасних положень про аспектизацію речення – формально-граматичну, семантико-синтаксичну, власне-семантичну і комунікативну. Кожна з предикативних категорій має відповідний набір експонентів, що адекватно варіює спільну семантику ознаки і який утворює власну підпарадигму в рамках повної парадигми предикативних функцій. До таких категорій належать: 1) *комунікативна настанова*, що розчленовується на категорійні ознаки *питання* і *спонування* в окремому співвіднесенні з *розповідністю* (тобто на категорії *питальна настанова* і *спонукальна настанова*); 2) *буттєва якість* (*заперечення* – *ствердження*); 3) *реалізація* (*нереальність* – *реальність*); 4) *ймовірність* (*передбачення* – *констатація*); 5) *оцінка тотожності* (*випадкова, несподівана, ймовірнісна тотожність* – *констатація тотожності*); 6) *модальне відношення суб'єкта до дії*; 7) *актуальне відношення суб'єкта до дії* (*спроба, вдача, невдача щодо*

продукування певної дії – констатація сталості); 8) фаза (початок, тривалість дії, продовження дії, завершення дії – констатація перебігу дії); 9) суб'єктно-об'єктне відношення (статично-станове, статично-процесуальне, статично-якісне, статично-кількісне, статично-локативне, динамічно-станове, динамічно-процесуальне і под.); 10) інформативна перспектива (закрита, відкрита); 11) інтенсивність (активна, пасивна, нульова тощо); 12) істинність (відкрита, прихована, закрита та ін.) (за М. Я. Блохом).

До цього переліку предикативних категорій безпосередній стосунок має узагальнена граматична семантика, що виражається простим реченням, у формальному аспекті оцінюється здебільшого за: 1) категорійною семантикою підмета (особові / безособові); 2) категорійною семантикою присудка (дієслівні / іменні; акціональні / статальні); 3) семантикою суб'єктно-об'єктних відношень (суб'єктні (дія обмежена підметом) / об'єктні (дія спрямована на присудок)). З категорійною семантикою речення пов'язана його ситуативна семантика, описувана в термінах актантів, сирконстантів (Л. Теньєр, С. Кацнельсон), аргументів (І. Вихованець, К. Городенська). Таке студіювання належить до сфери власне-семантичного синтаксису.

4. Семантика моделей речення. Уперше поняття **моделі речення** використав Е. Сепір, який стверджував, що “основу кожного завершеного речення становить формальний зразок, речення-тип, якому притаманні відповідні формальні ознаки”. Такі усталені зразки або наче фундаменти речень стають основою для будь-яких побудов, необхідних мовцеві, але у своєму абстрагованому вигляді вони „надані” традицією” [22, с. 53]. Поряд з терміном **модель речення** використовують також **формула речення** і **структурна схема речення**. Складність питання не тільки в розмежуванні найменувань, але й у розумінні моделі речення й кількості постульованих моделей і в різних мовах, і в тій самій мові, пор. для французької мови визначають одинадцять основних структурно-семантичних моделей речення, використовуючи поняття **моделі речення** і **тип ситуації** [11, с. 678–705], для італійської – двадцять три [3, с. 63], для німецької – тридцять дві [17, с. 61–67], в англійській мові вирізняють від чотирьох основних [29, с. 127–197] до двадцяти п'яти [24], і навіть тридцяти дев'яти [19, с. 75–92]. Таке розмаїття моделей простого речення зумовлене наявною нечіткістю інтерпретації поняття **модель (конструкція, формула)** та відсутністю критеріїв розмежування основних моделей та похідних, а зведення усіх речень до основної, ядрової структури вважають надто суперечливим, певною мірою некоректним та схоластичним [3, с. 67]. Водночас констатують, що кількість моделей є досить обмеженою, хоча й універсальною [16, с. 232].

У найзагальнішому вимірі модель – це конструкція, що найрегулярніше зустрічається в одній мові та в різних мовах. Сучасні дослідження засвідчують, що найбільш спільною структурною моделлю простого речення в більшості мов є модель **NV** (іменний + дієслівний компоненти) або в іншій інтерпретації **NP – VP** (іменна група і дієслівна група, за Н. Хомським [23, с. 430]). Очевидно, ця модель постає найрегулярнішою для всіх мов номінативного ладу, уміщуючи два обов'язкові компоненти. У цьому розрізі особливо актуальним є встановлення частоти цієї моделі та всіх можливих варіантів з простеженням площин модифікації. Таку модель цілком логічно кваліфікувати як **структурну модель**.

5. Власне-семантичний синтаксис = рольовий синтаксис. До актуальних напрямів сучасного синтаксису належать аспекти рольової граматики / рольового синтаксису, тому що її / його принципи уможливають опис глибинної семантико-синтаксичної структури потенційно можливих усіх речень будь-якої мови світу. Концепція глибинних ролей (тих чи тих семантико-синтаксичних відношень) вияскравлює глибинну семантико-синтаксичну структуру різних типів речень в одній мові й у різноструктурних мовах (у зіставно-типологічному аспекті), що може бути зреалізоване внаслідок послідовного дотримання логічного принципу відтворення глибинного рівня організації речення. Водночас слід сформулювати правила, що пов'язують реченнєві елементи відповідними експліцитними / імпліцитними відношеннями й уможливають побудову поверхневого рівня вияву глибинної рольової семантики. У цьому напрямі виконано низку студіювань О. Путіліною, що й використано в з'ясуванні основних категорій та одиниць рольового синтаксису [20; 21].

У рольовій граматиці акцентується природа глибинних синтаксичних відношень, і в центрі уваги опиняються правила поєднання одного мовного знака з іншим у певному реченні (синтактика знака), оскільки ця інформація становить зміст синтаксичного рівня значення лексичної одиниці. Обов'язковим для цього типу досліджень є врахування специфіки вираження відношень засобами певної мови, встановлення особливостей граматики й законів лексичної сполучуваності компонентів

речення. Актуальність такого напрямку студіювання зумовлена і специфічним характером сучасних досліджень семантики речення, що підтверджують необхідність застосування різних методів і методик у вивченні семантичних категорій мови із послідовним урахуванням експліцитного / імпліцитного вираження семантики та закономірностей міжрівневих взаємозв'язків і взаємозумовленостей.

Рольовий синтаксис зорієнтований на потрактування глибинної структури речення, де визначальною є не прив'язаність до валентних характеристик дієслова-предиката, а встановлення семантичних ролей, що не завжди позиційно заповнені й безпосередньо залежать від валентності присудка на поверхневому рівні, особливо тоді, коли глибинне значення презентоване не іменною групою, а спеціалізованим синтаксичним комплексом або підрядною частиною. Останнє видається вкрай проблематичним, передусім у зіставних дослідженнях різноструктурних мов. Переважне застосування методологічного апарату, властивого для рольового синтаксису, уможливило визначення статусу глибинних ролей у синтаксичних структурах різних типів, простеження особливостей міжмовних кореляцій / некореляцій реалізаторів рольової семантики з урахуванням фіксованого / нефіксованого порядку розташування компонентів поверхневого рівня структурування речення внаслідок тлумачення мови як системи, центр якої складає граматика, і под. Тому актуальність здійснюваних досліджень у розрізі рольового синтаксису мотивована відкритістю питання рольової диференціації на глибинному рівні насамперед у контрастивній площині, а в рамках однієї мови – в універсалізації семантичних ролей з послідовним урахуванням і наповнення синтаксичної позиції, і валентних потенціалів, і зреалізованих інтенцій.

Водночас потрактування семантичної ролі як мовної універсалії (із залученням методів і принципів лінгвістики універсалій) передбачає і простеження її інтегрального характеру в аспектах утрадиційненої (формально-граматичний репрезентативний рівень), генеративної (Стандартна теорія Н. Хомського, Теорія керування і зв'язування) і функційної (Теорія структури клаузи Р. Ван Валіна) граматик із визначенням диференційних ознак глибинних ролей та обґрунтуванням їхнього категорійного статусу. Крім того, перспективним є не тільки здійснення аналізу на класичному, узусному мовному матеріалі, але і в аспекті інноваційних процесів, що не мають на сьогодні лексикографічної фіксації, а отже, не пройшли етапу чіткої кодифікації в системі певної мови (насамперед, англійської як мови, на лінгвістичному підґрунті якої почався процес формування рольової граматики, української, іспанської, російської та ін.).

6. Комунікативний синтаксис: напрями дослідження. Не менш важливою і значущою проблемою виступає теорія комунікативного синтаксису, в якій особливу актуальність має теорія актуального членування речення. Прототипи понять, пов'язаних з актуальним членуванням, з'явилися ще в XVIII столітті, коли надзвичайно активно почали опрацьовувати питання порядку слів у мові (французькі лінгвісти Ц. Дюмарсе і Н. Бозе). Ц. Дюмарсе пріоритет надавав тільки одному типу конструкцій – конструкціям з прямим („природним”) порядком слів, наголошуючи, що конструкції зі зворотним („фігуральним”) словопорядком не передають який-небудь новий, додатковий зміст у порівнянні з конструкціями з прямим словопорядком. Установлюючи прямий словопорядок, мовець прямує за природним перебігом подій, звідки й назва – „природний” порядок слів. Дослідження актуального членування системно почали опрацьовуватися в дослідженнях Празької школи (пор. студіювання В. Матезіуса, пізніше Ф. Данеша, Й. Фірбаса, Е. Хаїкової). Активно опрацьовує питання комунікативної структури речення і висловлення М. Вінтонів, окремі з міркувань якого активно використано в з'ясуванні основних величин та аспектів комунікативного синтаксису [7; 8; 9].

У вітчизняній традиції (І. Распопов, І. Ковтунова, Г. Золотова, О. Падучева, О. Земська, О. Сиротиніна, О. Мельничук) увагу було сконцентровано на розмовному мовленні через його зіставлення з літературною нормою (пор. також погляди М. Всеволодової, А. Загнітка, Т. Янко та ін.).

Актуальне членування речення можна аналізувати шляхом встановлення формальних засобів його вираження – генеративна і негенеративна традиції. Не менш важливим є розгляд інтонації (О. Бризунова, І. Ковтунова, Т. Янко та ін.). Актуальне членування речення вивчають у розрізі теорії дискурсу, де особливо значущим постає встановлення закономірностей інтенцій адресанта й адресата.

Вагомим аналіз мовного явища може поставати за умови чіткого його дефінування й недвозначної термінології. Актуальне членування речення на сьогодні залишається джерелом термінологічних розбіжностей з-поміж лінгвістів: його називають або актуальне членування (В. Матезіус, І. Распопов), або значеннєве членування (О. Черняхівська), або інформаційна структура

речення (Т. Гарвін), або функційна перспектива речення (Я. Фірбас), або логіко-граматичний рівень (В. Панфілов), або комунікативне навантаження (К. Крушельницька), або комунікативна перспектива речення (В. Івшин). Така термінологічна розбіжність умотивовує необхідність їхнього узагальнення і встановлення їхньої тотожності / розбіжності.

Ще В. Матезіус указував, що актуальне членування ґрунтується на реальних зв'язках, умотивованих реальною ситуацією, протиставляючи актуальне членування формальному (синтаксичному). Таке протиставлення згодом уможливило розгляд комунікативного навантаження членів речення і численні спроби встановлення комунікативного доповнення / наповнення того чи того члена речення. Комунікативне навантаження – це зовсім не вторинний продукт, що нашаровується як щось додаткове на члени речення, а виступає їхньою первинною комунікативною функцією, заради чого і створюється, пишеться й вимовляється речення (В. Івшин). Тому можна стверджувати, що логіко-комунікативне членування речення являє собою первинне членування, що постає на більш глибокому рівні творення речення – на рівні породження висловлення. Звідси прозорість його називання **актуальним** (дійсним, значеннєвим), а в традиційній граматиці основним поставало формальне членування.

З актуальним членуванням речення пов'язане семантичне членування (значеннєве членування), хоча сам термін і поняття виступає надто загальним. У синтаксисі семантика пронизує всі аспекти речення, тому для розгляду семантичних ролей оперують поняттям „власне-семантичний вимір речення», на якому аналізують встановлювані семантичні ролі (глибинні відмінки тощо) на зразок агенса (позначає особу-діяча, в українській мові виражений формою називного відмінка: *Хлопчик написав ноти*); контрагенса (другий агент, який своїми діями протистоїть протагоністу-агенсу; здебільшого в реченні виступає додатком, на відміну від агенса-діяча: *Брат сперечається із сестрою*); пацієнта / пацієнтки (внутрішньо диференційований на: 1) об'єктив (предмет, що існував до ситуації і підлягав впливу протагоніста – першого учасника ситуації: *Координаційно-обчислювальний центр здійснює опрацювання нової інформації* (Голос України. – 2007. – 14 вересня)); 2) креатив / результатив (предмет або ситуація, що постає внаслідок здійснення певної ситуації: *Небувалий урожай – три мільйони тюльпанів – вирощено в нашому Ботанічному саду* (Донецчина. – 2004. – 12 травня)); 3) еврикатив (компонент об'єктного типу при предикатах дії в інтелектуально-творчій сфері, що позначає результат відкриття в певній галузі знань: *Відкриття, здатне перевернути всі попередні уявлення про клітину, здійснено нещодавно в Англії* (Голос України. – 2000. – 17 грудня)) тощо. Тому актуальне членування, з одного боку, корелює із семантичним членуванням речення, а, з іншого, – вони постають різними величинами.

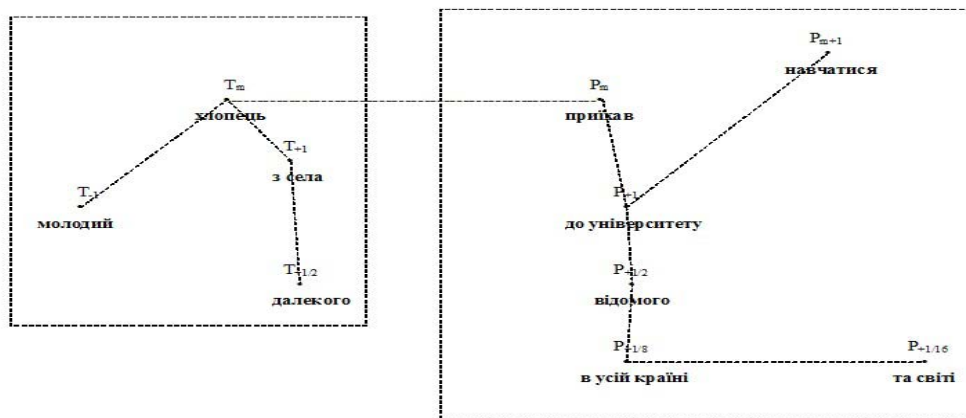
Актуальне членування, кваліфіковане як функційна перспектива речення (*Functional Sentence Perspective*), поширена в англійськомовній лінгвістичній літературі. М. Хеллідей розглядає функційну перспективу речення (ФПР) як мовний компонент, текстотвірний [Halliday 1966]. Останнє є похідним розглядом дослідником функції створення тексту як однієї з визначальних функцій мови. Текст – це мова в дії, а ФПР входить у текстовий компонент, що встановлює відношення як усередині речення, так і між реченнями, у тому числі неструктурні відношення пресупозиції.

В. Івшин наголошує на необхідності розгляду комунікативної перспективи речення (КПР), а не про ФПР, визначаючи КПР як інтонаційно-семантичне спрямування речення. Речення як самодостатня величина не існує поза комунікативністю, а зовнішнім її показником виступає насамперед інтонація (Б. Головін).

В українській лінгвістичній традиції усталеним постало використання переважно терміна **актуальне членування речення** (АЧР) (як рівень організації висловлення і як механізм його формування), що почасти інколи замінюваний синонімічним виразом **комунікативна організація речення** (як розподіл комунікативно-семантичного навантаження в готовому реченні). Будь-яке речення в умовах комунікації реалізується в необмеженій кількості висловлень, постаючи щодо останнього інваріантом. Врахування семантичного навантаження кожного члена речення з використанням методики актуального членування дозволяє по-іншому кваліфікувати не тільки статус теми й реми в структурі речення, але й внутрішньо диференціювати навантаження кожного структурного елемента в рамках самої теми / реми, а також у межах речення. Водночас семантичне навантаження певного компонента речення зазвичай інтонаційно виділяється, тобто фразовим наголосом. Фразовий наголос виявляється тільки в реченні та функціонує в таких різновидах: наголос акцентної групи, синтагматичний наголос, логічний наголос та емпатичний наголос. За допомогою

фразового наголосу, його розміщення та інших засобів (порядку слів, синтагматичного членування) здійснюється смислове виділення одного з компонентів речення і встановлення між частинами нових суб'єктно-об'єктних відношень. Виділена частина речення – це рема, решта – тема. Так, речення *Тепер я піду до театру* за допомогою фразового наголосу можна перетворити в чотири фрази, що мають ту саму позиційну модель речення, те саме лексичне наповнення, але різне актуальне (смислове) членування: 1) *Тепер | я піду до театру* ||; 2) *Тепер | я | піду до театру* ||; 3) *Тепер я | піду | до театру* ||; 4) *Тепер я піду | до театру* ||. Застосування методики ідентифікації реми через реалізацію фразового наголосу уможлиблює встановлення сили доцентрових і відцентрових зв'язків, пор.: *Молодий хлопець з далекого гірського села приїхав до відомого в усій країні та світі університету навчатися*. За оперття на традиційний розгляд прямого порядку слів як кваліфікатора тема-рематичних відношень можна стверджувати, що темою виступає лексема *хлопець* (заповнює синтаксичну позицію підмета), а ремою є *приїхав* (заповнює синтаксичну позицію присудка) (*Молодий хлопець з далекого гірського села* || *приїхав до відомого в усій країні та світі університету навчатися*). Зреалізовані ситуативні завдання підказують, що власне-ремою виступає лексема *навчатися* (заповнює синтаксичну позицію обставини мети і пов'язану з граматичним ядром синтаксичною формою прилягання, тоді лінійна відстань між тематичним компонентом (*хлопець*) і рематичним компонентом (*навчатися*) становить дев'ять умовних синтаксичних позицій (в загальній сукупності двадцять шість інтервальностей за урахування слів та пропусків між ними). Відстань між темою і ремою покриває 69,3 % усього синтаксично-позиційного простору речення, що засвідчує слабку їхню взаємодію (див. Схему 1, у якій T_m – максимальний вияв теми, її основна точка; P_m – максимальний вияв реми, її основна точка; T_{-1} – спад теми, P_{-1} – спад реми; T_{+1} – посилення теми, P_{+1} – посилення реми; P_{m+1} – посилення максимальної точки реми).

$$T_m \infty P_m + P_{m1} \quad (1/5)$$

Схема 1

Якщо ж виходити з фразового виділення реми, що повністю корелює з визначенням найбільш навантаженого в смисловому плані компонента, то в такому разі тема покриває 91 % внутрішнього простору висловлення. Якщо умовно лінійно-позиційну структуру речення позначити $L (= 1)$ з її глибинною ємністю у первинному вияві семи / восьми лінійно-синтаксичних позицій (див.: [6]), то співвідношення теми й реми в такому реченні-висловленні за прямого порядку слів становитиме відповідно T (тема) ($= 0,5$) і R (рема) ($= 0,5$), де кожний компонент реченневої структури, належачи до складу T або R , матиме відповідний коефіцієнт доцентрового / відцентрового реченневого спрямування. Так, у реченні на зразок *Хлопець || віз вантаж машиною через ліс з міста до села бабусі* коефіцієнт T становить 0,5, коефіцієнт R також становить 0,5. Водночас T є максимально доцентровою, а кожний компонент R – це відповідно до місцерозташування в ремі: *віз* (0,1) *вантаж* (0,9) *машиною* (0,08) *через ліс* (0,07) *з міста до села* (0,06) *бабусі* (0,05). Такий коефіцієнт може посилюватися або послаблюватися, що залежить від:

1) фразового наголосу; 2) лінійного внутрішньоремного розташування компонентів. Отже, видозміна порядку слів у висловленні засвідчуватиме посилення / послаблення Т або R. Посилення R, особливо за її ініціалізації, збільшуватиме коефіцієнт її доцентрового спрямування: *Бабусі || хлопець віз вантаж машиною через ліс з міста до села*, де R *Бабусі* має коефіцієнт 0,55 (власний коефіцієнт (0,05) плюс коефіцієнт навантаження Т (0,5)). Подібне обчислення коефіцієнта кожного складника Т або R та загалом Т або R повинно враховувати наявність обов'язкових та факультативних членів речення, а також “обростання” речення різними детермінантними компонентами, що суттєво розширюють пропозиційну макроструктуру речення, його предикаційне „обтяження” (мисленнєві субкомпоненти), та посилюють відцентрове спрямування компонентів висловлення, на що зорієнтований кожний факультативний або детермінантний компоненти (інформаційний субкомпонент комунікативного компонента). Фразовий наголос відбиває особливості інтерактивності в рамках ситуативного навантаження речення (інтерактивний субкомпонент комунікативного компонента).

У студіюванні комунікативної структури речення та його ситуативного навантаження можна цілком коректно диференціювати поняття актуального членування речення (= тема-рематична організація), функційної перспективи речення і самої комунікативної структури речення. У цьому разі комунікативна структура речення – це спроможність речення бути одиницею дискурсу в його процесуальному (динаміка спілкування і розпізнавання компонентів смислу) і результативному (входити до структури тексту як його структурний компонент у сенсі позначуваних реченням реалій світу та способу їхнього подання в реченні). Сполучувальні інтенції речення в тексті як виразники його комунікативної структури залежать від ліво- і правобічної спрямувальної сили речення. Так, у двох речень на зразок (а) *Хлопець мав творчі здібності* та (б) *Творчі здібності хлопця* з погляду позамовної реальності описують ту саму ситуацію, але в тексті (1) *Наявність у хлопця творчих здібностей має велике значення. Хоча ці творчі здібності ще не реалізовані, але в майбутньому вони принесуть йому успіх* не можна замінити на інше речення (б) без втрати смислового наповнення. Заміна ж підрядної предикативної частини простим реченням видозмінить увесь план тексту (1) і, певною мірою, простежуване „зависання” смислових відношень між реченнями: (2) *Творчі здібності хлопця vs. Його творчі здібності не мають особливої цінності. Вони не принесуть йому успіху*. За визначальними (супрасегментними) характеристиками речення, що спроможні виступати показниками його комунікативної організації, за критеріями текстової сполучуваності такими є три основні його характеристики: а) синтаксична структура речення; б) порядок слів у реченні; в) інтонаційна модель. Тому розгляд комунікативної структури речення доцільно зреалізовувати в межах речення, де значущими виступають синонімічні відношення, різноманітні кореферентні кореляції та под.

Актуальне членування речення (тема-рематична організація) відбиває конкретну мовленнєву ситуацію і завжди співвіднесене з тими чи тими комунікативними завданнями. Прилаштування речення, його граматичної структури до відповідної мовленнєвої ситуації та завдань комунікації і мотивує актуальне членування речення. Актуальне членування створює комунікативну структуру речення, тому що актуальне членування речення суттєве з погляду ситуації і певного контексту. Актуальне членування створює комунікативну структуру речення. Остання ієрархічно вища та ємніша, тому що вона охоплює і міжреченнєву взаємодію на рівні цілісно-текстових величин.

Функційна перспектива речення здебільшого ототожнювана в лінгвістичних студіюваннях з актуальним членуванням речення (Й. Фірбас, Н. Валгіна та ін.), хоча, значною мірою, поняття **функційної перспективи речення** має власний інвентар диференційних ознак. Для функційної перспективи речення суттєвим постає не лише тема-рематичне структурування речення, але й увесь обсяг пресупозитивних величин, що знаходять вияв у правобічному контексті. Пресупозиція може набувати експліцитного й імпліцитного вияву, пор.: *У хлопця зламався мотоцикл* – імпліцитний смисл *У хлопця є мотоцикл*. Розуміння імпліцитної інформації, хоча б певної її частини, виступає необхідною для адекватного сприйняття повідомлюваного. Тому дещо не зовсім аргументованою постає теза про те, що основною ознакою „імпліцитної інформації виступає необов'язковість її отримання під час розуміння, нестовідсотковість її відновлення слухачем” [15, с. 32]. Функційна перспектива речення безпосередньо взаємодіє з комунікативною

організацією знання, лінгвістичним „оформленням” змісту в мовленнєвому повідомленні. З функційною перспективою речення пов'язаний також наслідок у структурі змісту висловлення й тексту. На відміну від пресупозиції, наслідок не завжди є обов'язковим, пор.: із фрази *Белінський писав про автора „Євгенія Онегіна”, що він любив той клас, у якому майже винятково виявився прогрес російського суспільства* можна встановити наслідок *Белінський писав про О. С. Пушкіна, що той любив клас, у якому майже винятково виявився прогрес російського суспільства*. Цей наслідок регулярний та обов'язковий, тому що він повинен розглядатися як умова правильного розуміння тексту. Якщо ж такий наслідок не встановлюваний адресатом, то не можна говорити про правильне розуміння фрази [4, с. 21].

На функційну перспективу речення спрямований і фокус висловлення, зумовлений статусною роллю продуцента мовлення – витворювача дії чи спостерігача дії. У першому випадку наявна безпосередня процесність, виявлювана у повторюваності і тривалості висвітлюваного – актуалізованого в різних тонах та інтонаційних малюнках: *Де я живу, скажіть? Чому проти рожна / Щодня я мушу йти, кому найнявся в кмети, / Для кого я пишу ці кийські сонети, / Коли надокруги – суцільна чужина?* (Д. Павличко) (визначальний компонент екзистенції як вияв витворювача дії) та *Діткнулась ставу осені рука, / Паде на хвилі журавлине: кру, / І поширюється далеч округ, / Друкує в хмарах зорями друкар* (Б.-І. Антонич) (домінує позиція спостерігача з результативністю зображуваного і повідомлюваного).

У рамках висловлення особливо важливим є встановлення компонентного складу змісту. Для цього суттєвим постає виділення двох основних компонентів, що пов'язані з реалізацією висловленням визначальних функт – мисленнєвої та комунікативної. У межах мисленнєвого компонента основними виступають два субкомпоненти: пропозиційний (те, що повідомляється, стверджується певним реченням у розповідному способі; виступають основними носіями значення істинності) і предикаційного (визначення, розкриття змісту предмета предикатом). Комунікативний компонент охоплює два субкомпоненти: інформаційний (інтенційний) та інтерактивний. Виділені субкомпоненти доцільно розглядати на трьох рівнях: когнітивному, семантичному та маніфестаційному.

7. Висновки. Спектр актуальних проблем сучасного синтаксису є надзвичайно широким, його висвітлення вимагає врахування домінування і/або співіснування науково-лінгвальних парадигм – системно-структурної та функційно-комунікативної, функційно-когнітивної. Перша вмотивовує прагнення викінчено описати структуру всіх синтаксичних одиниць з простеженням їхнього категорійного апарату, інвентаря синтаксичних форм та ін. Остання ж зорієнтована на функційне навантаження синтаксичних одиниць у мовленнєвій комунікації, їхнє „обростання” різними ситуативно-прагматичними завданнями, які й зумовлюють видозміну наповнення форм та модифікацію статусу в комунікації. Врахування різних спектрів навантаження синтаксичних одиниць уможливує встановлення їхньої категорійної семантики, а простеження специфіки дослідження синтаксичних одиниць у різних науково-лінгвальних парадигмах дозволяє створити викінчену теорію їхнього тлумачення й розуміння. Перспективи дослідження зумовлені потребами критично-аналітичного осмислення різних концепцій і підходів для встановлення найбільш адекватних диференційних і кваліфікаційних ознак синтаксичного ярусу як такого й синтаксичних одиниць, синтаксичних категорій як його складників.

Література

1. Адінцова Ю. Проблема описового предиката в класичній французькій лінгвістиці [Текст] / Ю. Адінцова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Вип. 19 / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 68–72.
2. Адінцова Ю. Описові предикати: лексичний, семантичний та синтаксичний аспекти [Текст] / Ю. Адінцова // Україністика : нові імена в науці : зб. наук. праць. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2011. – Вип. 3. – С. 87–89.
3. Алисова Т. Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка : Семантическая и грамматическая структура простого предложения [Текст]. – Изд. 2-е. / Татьяна Борисовна Алисова. – М. : Либроком, 2009. – 296 с.

4. Баранов А. Форма выражения утверждения в лингвистической экспертизе [Текст] / А. Баранов // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології: MegaLing-2011: зб. наук. пр. / Редкол.: В.А. Широков [та ін.]. – К.: УМІФ, 2012. – С. 10–25.
5. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики: учебник. 3-е изд., испр. [Текст] / Марк Яковлевич Блох. – М.: Высшая школа, 2002. – 160 с.
6. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія [Текст] / Іван Романович Вихованець. – К.: Наукова думка, 1992. – 222 с.
7. Вінтонів М. О. Актуальні питання комунікативного синтаксису [Текст] / Михайло Олексійович Вінтонів // Мовознавчі студії: зб. наук. статей. – Донецьк: ДІСО, 2006. – С. 12–23.
8. Вінтонів М. О. Категорії комунікативного синтаксису: основні підходи до аналізу [Текст] / Михайло Олексійович Вінтонів // Филология в пространстве культуры: сб. научн. труд. – Донецк: Юго-Восток, 2007. – С. 61–69.
9. Вінтонів М. О. Частки в комунікативному аспекті речення [Текст] / Михайло Олексійович Вінтонів // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини [гол. ред. М. М. Молюга]. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2011. – Вип. 11. – С. 74–80.
10. Всеволодова М. В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: учебник [Текст] / Майя Владимировна Всеволодова. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 502 с.
11. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка: учебник [Текст] / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Добросвет, 2004. – 862 с.
12. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць: монографія [Текст] / Катерина Григорівна Городенська. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с.
13. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць [Текст] / Ніна Василівна Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
14. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ТОВ „ВКФ „БАО”, 2011. – 992 с.
15. Имплицитность в языке и речи [Текст] / Под ред. Е. Г. Борисовой, Ю. С. Мартемьянова. – М.: Языки славянских культур, 1999. – 200 с.
16. Курсанина Е. Е. О семантике моделей предложения [Текст] / Е. Е. Курсанина, Ю. А. Левицкий // Языковое сознание и текст: сб. научн. труд. – Пермь: Перм. гос. ун-т, 2004. – С. 232–244.
17. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка) [Текст] / Ольга Ивановна Москальская. – М.: Высшая школа, 1974. – 156 с.
18. Невідомська Л. Імпліцитність: мовносистемний аспект: монографія [Текст] / Лілія Мелетіївна Невідомська. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 415 с.
19. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ предложения [Текст] / Георгий Георгиевич Почепцов. – К.: Высшая школа, 1971. – 193 с.
20. Путіліна О. Л. Категорія відмінка у світлі традиційної, універсальної, генеративної та відмінкової грамати́к [Текст] / О. Л. Путіліна // Studia Germanica and Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліушенко]. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – Т. 7. – № 3 (21). – С. 121–132.
21. Путіліна О.Л. Універсальна і відмінкова грамати́ки: корелятивно-ієрархічні відношення [Текст] / О.Л. Путіліна // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 15–19.
22. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии [Текст] / Эдвард Сепир / Пер. с англ. А. Е. Кибрика. – М.: Издательская группа „Прогресс”; „Универс”, 1993. – 656 с.
23. Хомский Н. Синтаксические структуры [Текст] / Ноам Хомский // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М.: Иностранная литература, 1962. – С. 425–502.
24. Хорнби А. С. Конструкции и обороты современного английского языка [Текст] / А. С. Хорнби. – М.: АО „Буклет”, 1992. – 336 с.
25. Giry-Schneider J. Les noms construits avec *faire*: compléments ou prédicats? [Text] / J. Giry-Schneider // Langue française. – 1986. – № 69. – P. 49–63.
26. Gross M. Méthodes en syntaxe [Text] / M. Gross. – Paris: Herman, 1975. – 414 p.
27. Gross M. Les bases empiriques de la notion de prédicat sémantique, Formes syntaxiques et prédicats sémantiques [Text] / M. Gross // Langages. – 1981. – № 63. – P. 7–52.
28. Harris Z.S. Discourse Analysis [Text] / Z. S. Harris // Language. – 1952. – № 28. – P. 1–30.
29. Roberts P. Modern grammar [Text] / Paul Roberts. – New York, 1947. – 439 p.